

Mikszáth évfordulójára

Hamarosan százhuszonöt esztendeje lesz, hogy a pesti Wodianer cég kétkötetes elbeszéléskötetet adott ki. A könyvön *Mikszáth Kálmán* neve szerepelt, aki mint a *Magyar Néplap* frissen kinevezett felelős szerkesztője, rövid vármegyei szolgálat után került a főváros irodalmi életének vérkeringésébe. Kezdetben vezércikkeket, riportokat írt, és egy másik lapban, a *Mulattatóban* a kor népszerű műfajával, a rövidebb lélegzetű tárcanovellával jelentkezett - ez volt első könyveinek közvetlen előzménye.

Az első megjelenés nem hozott különösebb sikert, a pályakezdő író ekkor még nem érvényesíthette a későbbi időkben annyira megcsodált íráskészségét, eredeti humorát és témáinak ezerszínű változatosságát, de már megindult az országos hírnév felé vezető úton. A családi szájhagyomány szerint Mikszáth édesanyja még az író születése előtt meglátogatta egy beteg barátnőjét a Nógrád megyei Ebecken. A beteg asszony lázas állapotban megfogta Mikszáthné kezét, és az jósolta neki, hogy olyan híres embert fog szülni, akinek tiszteletére egyszer még egész Balassagyarmatot kivilágítják. Néhány évtizeddel később, a nógrádi Mikszáth-ünnepségek során ez a jóslat valóra vált. A fiatal író azonban korai munkáinak mérsékelt fogadtatása miatt mármár arra gondolt, hogy felhagy az írással; csak a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* rendkívüli sikere adta vissza önbizalmát és íráskedvét, ettől kezdve kiapadhatatlan bőséggel árasztotta a jobbnál jobb műveket közel harminc esztendőn keresztül.

Regényei, elbeszélései s egyéb írásai széles körben elterjedtek és közkedvelté váltak. Az egyetlen magyar prózaíró, akinek sikerült megközelítenie *Jókai* legendás népszerűségét és műveinek olvasottságát. De míg Jókai áradó romantikájával s hőseinek "angyallá vagy ördöggé" formálásával az irodalom álomvilágát adta olvasóinak, Mikszáth az akkori élet lenyomatát nyújtotta át, sokszor anekdotikus derűvel, máskor komoly kritikai élel, de mindig a magyar föld és ember iránti rajongó szeretetével s ragaszkodásával.

Ez az őszinte, minden túlzástól mentes patriotizmus, táj- és emberszeretet vívta ki műveinek határainkon túljutó népszerűségét is. Az 1880-as évek végén, a már negyven éve emigrációban élő *Kossuth Lajos* Torinóból érdeklődött Mikszáth irodalmi munkássága iránt, és könyveinek listáját kérte. A század elején *Theodor Roosevelt* amerikai elnök, aki egyébként aligha lehetett a közép-európai népek irodalmának ismerője, Mikszáth több művét elolvasta angol fordításban, és nagy elismeréssel nyilatkozott a kortárs magyar íróról. De nemcsak egyedi példáink vannak, a német és angol nyelvű fordítások egybehangzó sikere általános érvénnyel igazolja Mikszáth írói világának a nyelvi átültetésekben is továbbélő értékeit, s amint a külföldi olvasók vallják: ezekből a könyvekből világosan megismerhető egy kis nemzet élete a hozzá tartozó földrajzi adottságokkal és emberekkel együtt.

Mikszáth hazai előzményeit, készítőit vagy követőit tekintve nem túlságosan széleskörű a névsor. Sokak számára talán szokatlanul cseng, hogy az elődök sorában olyan szellemiségre hivatkozunk, aki merőben más eredménnyel és léptékkal teszi meg életútját: *Kemény Zsigmondra*. Keménynek az 1850-es években írt falusi és városi életképei, *A Szerelem és hiúság* és a *Ködképek a kedély láthatárán* szinte reinkarnálódnak Mikszáth műveiben.

A csöndben hulló hópihéék, az ablakok jégvirága, a kandallóban pattogó tűz, a prémes cselédek a hintók bakjain, a sétáló jurátusok, a számlakönyveket írató s változó hangulatú kereskedők és a kikapós szépasszonyok ugyanazzal a hiteles környezetrajzzal és élénk színezéssel jelennek meg, mintha Mikszáth prózájából lépnének elő. A reformkori Pest lüktetése épügy pontos és találó, mint a vidéki élet megörökítése. "A régi jó világ", a magyar társas élet számos jellemző vonása már Kemény Zsigmondnál megjelenik, hogy aztán széles áradással ömöljön át Mikszáth prózai alkotásaiba, és megtermékenyítse a hasonló szellemi nyomvonalon meginduló, későbbi remekíró, *Krúdy Gyulát*.

Kolozsvári Grandpierre Emil - aki regényszerkesztésével és írói trükkjével maga is közismertté vált jelenkori irodalmunkban - korai tanulmányában rámutatott, hogy Mikszáth már első műveiben kész írói fegyverzetben lépett porondra. Annyira felkészülten - teszi hozzá szellemesen Grandpierre -, hogy fejlődni sem volt képes a későbbiek során. Mint érett írónak erre nem is volt égető szüksége.

Mikszáth alkotói modora megegyezik és összeolvad szemléletével, a folyamatos előadásmódot tartja az írásművészet csúcsának. A beszélt nyelv az ő értékelése szerint egyenlő az *adomák* nyelvével. S az *adomák* vitán felül a korszak legfőbb stílusjegyeit hordozzák, hiszen abban az időben a vezető politikusoktól kezdve a társadalom alsó grádicsáig minden férfiember ezt a stílust (vagy formát) öltötte magára, ha érintkezni próbált embertársaival. Tisza Kálmántól kezdve a falusi pedellusig ez volt a kötelező "formai nyelv" a múlt század folyamán.

Nem kétséges, hogy az anekdota Mikszáthban leli meg legnagyobb hazai mesterét, és még a külön utódnak, Krúdynak is művek egész sorát kell megírnia, hogy végre szabadulni tudjon a súlyos "örökségtől", s eredeti alkotóvá váljon.

Mikszáthot az átlagos, mindennapos élet írójának tekinthetjük - s ez korántsem lebecsülés az utókor részéről. Gondolati sziporkázásokkal sohasem akar ékeskedni, látható célja az, hogy jól megkomponált, színes és lebilincselő írásokban adjon hírt koráról és kora emberéről. Műveinek fordulatos meseszövése, érzéletes környezetrajza és alakjainak hiteles ábrázolása egyre nagyobb értékek megbomlott rendű korunkban. Az olvasmányosságot s humánusot mellőző világirodalmi jelenségeket látva a mikszáthi életmű minden bizonnyal túléli a mostani válságkorszakot, s újra kivívja a magyar olvasók érdeklődését és becsülését.

Illusztrálta Balogh Károly